

ANALYSIS LOGICA

De

P A N E

ΕΠΙΟΤΣΙΩ

Matth. VI. v. II.

Quam

Indulgente Ampliff. Senat. Philos. in' incho-
to ad Auram Athenæo,

Sub PATROCINIO

M. JOH. HAARTMAN,

Philos. Theor. jam des. Th. Prot.

Reg & Ord.

Publicæ bonorum Censuræ, qua par est mo-
destia, submittit,

S:æ R:æ: M.tis ALUMNUS

ANDREAS LIZELIUS

Satavundia Fennæ.

Die D. V. 28. Martii MDCCXXXV.

L. H. Solitis.

ABOÆ, Exc. Joh. Kiämpe R. Ac. Typ.

Viro Nobilissimo Amplissimoque

Dn. Mag. GREG. STEENMAN,
Academice Aboensis Quaestori Fidelis-
simo, ut olim Praeceptoris integerrimo,
ita Patrono Optimo.

Viro Admodum Reverendo atq; Amplissimo
Dn. JOHANNI HORNBOURG,
Ecclesiae Christi in Tersivis
Pastori longe dignissimo, vicinique
Districtus Praeposito attentissimo, E-
vergetæ, cujusvis observantiae cultu
jugiter colendo.

Plurimum Reverendo

Dn. JOHANNI
Scholæ Cathedralis Aboensis Con-
ceptori pridem diligentissimo, ita E-
profe-

PLura sunt Vestra, Patroni & Ever-
quam ut, iis enumerandis, sedum
sit: sint hæc tenues pagella testes, animi
obsecro atque precor, ne dedignemini levi-
consulere; & mihi ut cœpistis, favere.

Viro Admodum Reverendo atq; Amplissimo
Dn. NICOLAO IDMAN,
Ecclesiarum, quæ in Swittis DEO
colliguntur, Pastori longe meritissi-
mo, nec non adjacentis Districtus
Præposito adcuratissimo, ut Nutri-
tio liberalissimo, ita Patrono omni
obsequii genere æternum devene-
rando.

Viro Admodum Reverendo atq; Praclariss.
Dn. Mag. ISRAELI PELDAN,
Scholæ Cathedralis Aboënsis Rectori
vigilantissimo, ut Præceptori ante
hæc fidelissimo, ita Patrono & Fauto-
ri omnis venerationis cultu ætatem
suspiciendo.

atque Clarissimo Viro
CAKPELIO,
Rectori observantissimo, ut Præ-
vergetæ & Fautori jurgi reverentia
quendo.

*getæ optimi, in me merita atque beneficia,
compensandis, p. r. esse possim. Utut id
baud prorsus ingrati. Magnopere itaque
dense hoc ingenii specimen, equi bonique
Ego nunquam desistam pro perennitate
Ve-*

*Vestre salutis, omnigenaeque felicitatis
calidissimis DEum defatigare precibus.*
Magnorum Nominum Vestrorum.

Cultor devotissimus
A. L.

Viro spectabili ac juris Peritissimo
Dn HENRICO EEK,
Senatori Aboënsi Aequissimo, Ever-
getæ & Fautori benignissimo.

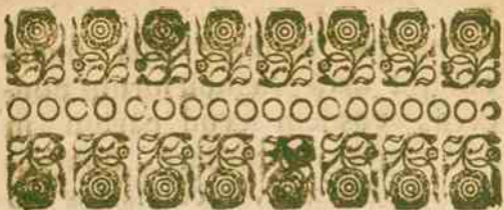
Spectatissimo atque Prudentissimo Viro,
Dn ESAIÆ WECHTER,
Mercatori Aboënsi. inter primarios
reponendo, ob singularem benevolen-
tiam honoratissimo.

Spectatissimo atque Prudentissimo Viro,
Dn. JUSTO NICOL. SCHULTZ,
Mercatori Aboënsi percelebri, Fau-
tori honoratissimo.

I*n grati animi tesseram cum omni sa-
lutis appreciatione, do, dico, dedico.*

Nominum Vestrorum.

Cultor indefessus
A. & R.

A. 191. 11.

PROOEMIUM.

Quanquam unam tantum esse rei cujusque veritatem, consensu omnium saltem saniorum, firmum ratumque stat atque habetur; quo minus tamen eandem multi invenire queant genuinam, non tantum ignorantiam veri veritatis investigandæ modi ac mediorum, impedimento esse maximo; sed etiam inadæquatos falsosque rerum conceptus, aut inadvertentiam, nimiamque in judicando præcipitantiam;

A

tiam;

tiam; aut denique alia undecun-
cunqve orta præjudiciorum pon-
dera, eosdem haud parum in
hoc negotio retardare, quotidi-
ana experientia, luce clarius, ob
oculos ponit. Hinc, non modo
circa plerasque res Philosophicas,
magnæ læpe deprehenduntur
controversiæ; Verum etiam cir-
ca unum eundemque Scripturæ
S. locum varia nonnunquam con-
spiciuntur expositionum divortia.
Inter alia plura ejusmodi loca
vexatissima, cum & hæc, quam
præsentis opellæ præ se fert ru-
brum, orationis Dominicæ par-
ticula reperiat, placuit eandem,
cum exercere ingeniolum meum
conarer, sub examen eligere, &
ex diversis de ea sententiis, quæ
genuina, quæ sinistra sint, mon-
strare. Tu autem summe Deus
coeptis clementissime faveto: Tu-
que C. L. sententia tristiore ad
majora properantem ne morator.

§. I.

Planiorem ut mihi aperiam
 disputandi viam, ipsum tex-
 tum heic consignare cum præ-
 cipuis illius versionibus. e re es-
 se duco; in fonte ipso sic audit:
 τὸν ἄρτον ἡμεῶν τὸν ἐπιπέσον δις ἡμῖν σήμερον.
 Latina versio iam ante Hierony-
 mi tempora hanc orationem ita
 reddidit: *panem nostrum quoti-
 dianum da nobis hodie.* Cui con-
 formem esse antiquam versionem
 Gothicam testatur Mareschallus
 in notis suis ad eandem. Hiero-
 nymus, Ambrosius, Ariæ monta-
 nus & ex recentioribus Excell.
 nofter Seb. Schmidius τὸ ἐπιπέσον
per super substantialem exposuere.
 Ameloto in versione Gallica ver-
 tit *per notre pain, qui surpasse tou-
 te substance.* Quorum fundamen-
 tis etiam Syrus interpres niti vi-
 detur, cum *per panem necessitatis
 nostra* illa verba vertenda cen-

set. Lutherus cum vulgato consentit. Verba ejus in versione Germanica hæc sunt: Unser täg-
lich Brodt gib uns heut. Iphius
vestigis etiam Anglus, Danus
Sveeus & Fennicus insistant: Ut
cuivis ad oculum patet.

§. II.

Cumque his in verbis men-
tio fiat panis sive *ἄρτος*, de
ipso tantum observamus, quod
in sacris accipiatur, *vel proprie*,
pro pane ex farina aqua permix-
ta fornacis calore cocto, qui
alimoniae quasi fulcrum est: quo
respicere videntur, qui *ἄριστος* ab
ἀριστος, *perfectus*, derivatum vo-
lunt: *vel improprie*: partim *Synec-
dochice* pro quovis cibi genere,
imo pro omni quod ad vitæ hu-
manæ sustentationem pertinet ac
necessarium est: quæ acceptio
convenit cum deductione vocis
hujus ab *ἄριστος*, *utilis sum*, vel ab
ἄριστος

ἀερ, apta, concinno, congruo. Partim *Metaphoric*; quo sensu venit ipse Christus, in Joh. 6. v. 35. seqq. Aliquando etiam *Metonymice* pro cibatione atque saturatione usurpatur. Matth 15. v. 9. 10. Quo in significato hoc loco veniat, in presenti conamur exquirere atque ostendere.

§. III.

QVam ad rem commodius expediendam, cum vocis ἰμῆσις recta intellectio plurimum adferat momenti, animo insidet etiam eandem in antecessum, quantum fieri potest, eruere. Cujus tam de recta originatione, quam genuina significatione, & inter Philologos & Criticos, jam inde ab ævo Christi, magna existiterat contentio: quam ob rem ἰμῆσις a quibusdam, Philologorum, Grammaticorumve Carnificina vocari solet. Originem
ejus

ejus alii repetunt ab *ἐπι* & *ὄσια*,
 ut *ἐπιὸς* vi vocis idem sit ac su-
 per substantialis leu super essen-
 tialis, qui substantiæ nostræ
 quasi accedat & ipsi alendæ ac
 sustentandæ utilis sufficiens ac ne-
 cessarius sit. Hæc derivatio ni-
 titur interpretatione & auctori-
 tate Patrum quorundam, ut in-
 ter alios videre est apud Chry-
 sostomum, Hom. in orat. Dom.
 ubi hæc leguntur verba: *αἰεὶ ἐπι-
 ὀδικάζει* (*sc. Christus*) *ἄρτον ἐπιὸς*
σίου, τάλισιν, ἐπὶ τῆς ὄσιας ἵνα σώμα αὐτοῦ
διαβάιεντες, καὶ συγκερατῆσαι ταύτην δυ-
νάμενον. Hos deinde sequuntur,
 non tantum plerique ex Papico-
 lis, penes quos Patrum auctori-
 tas maxima est: ut, Bellarminus,
 Cornelius e lapide, Clarius alii-
 que; sed etiam quidam ex nostræ
 Ecclesiæ addictis; inter quos Jo-
 ach. Camerarius, Seb. Castalio,
 & B. Wagnerus sunt famosiores.

Alii

Alii v. & quidem plerique præfer-
tim recentiorum, formant hanc
vocem ab *ἐπεισιν* seu *ἐπι* & *ἰσιν*; ut
sic a feminino *ἐπιστή* fiat *ἐπιστήθη*.

§. IV.

EX Hisce opinionibus, licet
neutra in orthodoxiam im-
pingat, posterior tamen nobis
videretur clarior. Primo quidem
quod *ἐπιστήθη* analogice ab *ἐπι*-
& *ἰσῖας* formari non posse vi-
deatur; siquidem leges Gramma-
ticæ non permittunt, ut *ἐπι* su-
um, sequente vocali retineat.
Quare si ab *ἰσῖας*, deduceretur vo-
cabulum hoc, *ἐπιστήθη* apparet esse
ἀναλογικώτερος; ita namque Pla-
tonici dixerunt *ἐπιστήθες*, non
ἐπιστήθες.

Excipit quidem Castalio, in-
ter nonnulla alia, etiam *ἐπιστήθη*
ab hoc communi linguæ genio;
verum istam exceptionem, non
posse firmo stare talo, monstrant

non

non solum illud supra allatum Platoniorum *ἐπισημῶδες*, verum & alia ab *ἐπί* cum præpositione composita vocabula ut, *ἀπῆρα*, *υπερῆρα*, *ἀνῆρα* &c. in quibus omnibus vocalem præpositionis perire videmus. Quid a. opus est ad exceptiones refugere, ubi nulla cogit necessitas, & ubi analogia commodiorem habet locum. Huc faciunt quoque verba Scaligeri in Epistolis ejus pag. 810, *ἐπισημῶδες ἀπῆρα elegantissime formatum ἀπὸ τῆς ἐπισημῶδης ἢ ὑπερῆρας; non ut major pars veterum & recentiorum, ἀπὸ τῆς ἐπίσης, quod est ineptissimum. Tunc enim dicendum fuisset ἐπισημῶδες non ἐπισημῶδες.*

Deinde confirmat nos in hac nostra opinione sufficientia atque aptitudo significationis, quam suapte sponte ex hoc *ἐπισημῶδες* quasi emanare, nemo non videt. Quemadmodum enim *ἐπισημῶδες* non stri-

&c

Et diem tantum proxime sequen-
 tem designat, sed omne quod
 futurum imminet & continuam
 habet successionem: ita panis
 ἄρτος erit adventans, accessori-
 us, succedaneus seu continuo
 subsequens; quem non sufficit se-
 mel vel bis accepisse; sed quem
 per omnem vitam continuo,
 subinde & singulis diebus seu quo-
 tidie, necesse est nobis advenire,
 omnibusque adventantibus horis
 accipere. Deinde etiam signifi-
 cat adjectitium, qui e larga Dei
 manu, citra nostrum meritum,
 spirituali nostræ necessitati quo-
 tidie velut adjicitur & supervenit.
 confr. Calov. Tom. 1 in Aug.
 confes. p. 596. Hinc non inepte
 in vulgata redditur *quotidianus*.
 Quod enim quotidianum est,
 perpetuam habet, successionem,
 ita ut hesterno hodiernus succe-
 dat. Adeo ut eodem plane sensu,
 quo

quo dicitur han. har. sut. dageliga
 uppehålle: $\epsilon\pi\iota\sigma\tau\omicron$ quoque pos-
 sit vocari quotidianus; h. e. qui
 nec deficit nec superfluit, sed
 quantum lat est, perpetuo adve-
 nit. vid. Stockii clav. N. T. p.
 344.

Qui vero nostræ sententiæ de-
 fensores: $\tau\omicron\upsilon\theta\lambda\omicron\gamma\iota\alpha\varsigma$ arguere: ideo
 conantur, quod hodie etiam quo-
 tidiani obtineat significationem
 ut cernere licet Luc. XI. 3.
 ubi $\tau\omicron\ \kappa\alpha\theta' \ \eta\mu\epsilon\rho\alpha$ est loco $\sigma\eta\mu\epsilon\rho\omicron$ &
 illi verba sine rebus videntur pro-
 ferre. Nam sicut Jer. 52. v. ult.
 & Dan. 1. 5: dicitur: dedit ei
 rex ביום יו ב ר ך rem diei in
 die suo; ita & hic, sine omnî
 $\tau\omicron\upsilon\theta\lambda\omicron\gamma\iota\alpha$ post $\epsilon\pi\iota\sigma\tau\omicron$ additur $\kappa\alpha\theta' \ \eta\mu\epsilon\rho\alpha$
 sive $\sigma\eta\mu\epsilon\rho\omicron$; i. e. quamdiu
 in hac vertentium temporum vi-
 cissitudine versamur seu donec
 adhuc hodie vocatur, ut Paulus
 Hebr. 3. 15. exponit Psal. 95. v. 8.

De-

Denique non parum roboris ad sententiam nostram afferre videtur illud Evangelium Matthæi Hebræum, ubi Hieronymus testatur se loco $\lambda\epsilon\ \iota\mu\alpha\sigma\iota\alpha$ reperiisse $\lambda\mu$ quod ejusdem esse cum $\iota\mu\sigma\alpha$ significationis, nullus, opinor inficias ibit. Et his subnixi argumentis non possumus non persuadere nobis, derivationem $\lambda\epsilon\ \iota\mu\alpha\sigma\iota\alpha$ ab $\iota\mu\sigma\alpha$ esse veriore atque meliorem, donec ab adversa statuentibus graviora proferantur atque ponderosiora.

§. V.

Percepta sic & quasi in tuto posita vera vocabulorum significatione, recta tendimus, ad variantes, circa hocce Orationis Dominicæ punctulum, interpretationes paucis examinandas, ut ex fundamento, quæ genuina sit, intelligi possit. Quidam cum animadverterent, panem sacris
in

in pandectis etiam sensu spiritu-
 ali obvenire, eo audaciæ progres-
 si sunt, ut hunc quoque locum
 non de corporis necessitatibus,
 sed de Christo cœlesti illo animæ
 pabulo agere obnixe contende-
 rent. Ita Ambrosius libr. 5. de Sa-
 cramentis. *Non iste est panis,* (loqui-
 tur de pane ἐπιχριστω) *qui vadit in*
corpus, sed panis vitæ eterne qui ani-
mæ substantiam fulcit. Pari mo-
 do Claudius Salmasius scriptor
 illustris tamæ & vastæ eruditio-
 nis, sub finem dissertationis de
 fœnore Trapezitico: *Non censeo,*
inquit, istam vocem (ἐπιχριστος) ita esse
exponendam, ut vulgo faciunt & an-
tiqui non pauci acceperunt, ut de pa-
ne quotidiano ad victum necessario
intelligatur, & post pauca: melius
mea sententia illi ex Patribus Grecis
Latinisque veteribus, qui spirituali-
ter interpretati sunt de pane illo ζω-
τικῷ, qui Christus est.

Verum cum hæc sententia videretur duriuscula, alii & quidem plurimi tam veterum quam recentiorum de cibo corporis, aliisque hujus vitæ necessitatibus, hunc locum sunt interpretati. ut cuivis cum ex libris Symbolicis, tum aliis commentariis pluribus, patescit. Ex quibus interpretationibus, priorem infirmis adeo atque stramineis niti fundamentis; posteriorem vero esse genuinam hinc patebit; quod in oratione Dominica, cum perfectissima sit precum ad Deum formula, quod a Theologis jam dudum peroratum est; necessario etiam corporalia comprehendendi oporteat; quippe quæ a Numine Altissimo petenda esse & nostra indigentia & scriptura facia passim, commonstrant. Et cum in ulla alia hujus orationis particula, ne vestigia quidem

tem.

temporalium conspiciantur, quare
tam de illis agere nulli dubita-
mus.

§. VI.

NE vero *si ex iravliac*, suas ratio-
nes majora polliceri putent,
reliquum est, ut & earum infirmi-
tas paucis ostendatur. Comune ar-
gumentum, quo ex adverso pu-
gnantes evincere conantur præsen-
tem locum minime de tempora-
libus loqui, petunt ex capitis e-
jusdem v. 25. seqq. Ubi Chri-
stus nos prohibet sollicitos esse
quid edamus aut bibamus aut
quo nos vestiamus. Quasi omnem
curam corporis, & per conse-
quens etiam preces pro ea ad
Deum mittendas, vetet. Verum
sic suam produnt inadvertenti-
am, cum *universaliter prædicant*
quod particulariter intelligendum.
Non enim *simpliciter* omnem re-

rum mundanarum curam hic
prohibet Salvator; Sed impiam
tantum & anxiam illam, quæ
ex providentiæ divinæ diffiden-
tia nascitur, & Ethnicorum est.
Et sic nihil hic habent præsidii;
quin potius doceat nos hoc Chri-
sti monitum, quomodo hanc ora-
tionem recte pronunciemus. Cum
enim panem quotidianum a Deo
nobis petimus, non sumus anxie
soliciti de opibus terrenis; sed
omnem nostram curam in ipsum
conjicimus. Erasmus existimat non
*verisimile esse Christum in tam spi-
rituali ad Patrem cœlestem oratione,
de pane corporali loqui, quem a suis
Parentibus etiam accipiunt Ethnici.*
Verum cum Deus velit agnosci,
quod ipse sit, qui det nobis, quæ
ad panem quotidianum pertinet,
nec patiatur, ut quis aliunde,
quam ab ipso se ista accipere pu-
tet Ose. 2. 8. Mandavit etiam
hæc

hæc a se peti i. Reg. 8. 35. non erit ergo inconueniens in hac perfecta orationis formula panem quotidiano locum quoque tribuere. Impium itaque est cum Ethnicis, quod ad panem quotidianum pertinet, industriæ nostræ attribuere. Absurda est etiam Salmasii argumentatio, cum prætendit nolle Christum ideo temporalia a Deo peti, quia Deus sciat, quid nobis opus sit; indeque sponte sua etiam non rogatus nobis illa sit largiturus; Eo namque modo nec spiritualia essent a Deo flagitanda. Sciendum itaque, *nos non narratores esse, ut verbis utar Hieronymi, sed rogatores. Aliud est enim narrare ignorantibus; aliud scientibus rogare.* Reliqua quæ sententiæ nostræ opponi solent argumenta, aut ad hæc, quæ attulimus, referri possunt, aut exigui adeo sunt pondere.

deris; ideoque ea ulterius perfringere impræsentiarum supervacaneum ducimus.

§. VII.

Coronidis loco lubet addere, quid de sententia eorum qui cum Tertulliano, Cypriano, Trilero aliisque, ita spiritualiter hanc orationis pariculam exponunt, ut corporalia minime excludant; sit judicandum. Ista opinio, quamvis analogiæ fidei non sit contraria, quomodo tamen admitteri possit, non apparet. Nam quid opus est intellectum *Mysticum* aut *Metaphoricum* hic fingere, cum neque in petitionibus antecedentibus, neque consequentibus ejusmodi quid inveniatur? Quid? quod si ista interpretatio esset vera, haud levis hic committeretur tautologia: quod enim in secunda continentur precautionem, id in quarta iterato fla-

gitare, nescio qualis esset repetitio. Qui vero cum Augustino præter temporalia de pane Eucharistico simul hunc locum explicant; illis præter rationes modo allatas, hoc insuper repono, quod Pontificii eo modo, cum panis tantum hic fiat mentio, in errore suo de communione sub una specie confirmarentur. Et sic expositio panis *ἐπιτοίχ*, de temporalibus hujus vitæ necessitatibus, firma stabilisque manebit. cumque curta nimium suppellex longius progredi non patiatur, heic anchoram figimus; firma spe freti, Te, Benevole Lector, de quo initio, rogabam, non recusaturum.

Τῷ Θεῷ Μονῶ Δόξα

AD

Pereximium atque prestantissimum
Dn. ANDREAM LIZELIUM,
Fautorem, Amicum & Sympa-
triotam exoptatissimum.

UT pulchre monstras quid Panis quo-
tidianus,
Sic precor ut Panis, sit Tibi sufficiens!

Sic p. lixiori animo quam
Verbis gratulatur

NICOLAUS IDMAN.

Sat. Fenno.

Til sin förtroune Wån

Herr ANDREAS LIZELIUS,

Den Castals sötman wil ernå

Wid Parnas högden och så stå

Bland Phœbi Swänner Lårda:

Han måste först förndad och glad,

För'n han får niuta Heders grad,

Med arbete uthårda.

Min Wån, det samma nu har giordt,

En blifwer ett hans prof här spordt,

Af wett och wittert snille:

Han wisar at ej dagen kore,

Har gått i såfångt nöje bort:

Frucklöst också til spillo.

Herr AUCTOR, min så värde Wän,
Bland dem jag måst ha pröfwat än,
Er jag af niertat önskar:
At slächt och wänner Eder så
När J med Lager frönta stå,
Se såjom Lager grönska.

H. J. CARPELIUS

Abo's Fen.

n

Enfaldig Lyckönskan til sin kåra

INFORMATOR,

Då han om dageligt Bröd berömmes-
ligen disputerade.

När jag Er uppå Pindis höod, ser
min Præceptor kåra,

Med lärdom sed och wittert wett
förwårfska Eder åhra;

Så önskar jag den bästa Gud han
wille Eder gifwa,

All lycka och walsöwelse: Ja thet J
månd' omstrifwa!

DANIEL IDMAN.